

Til helse- og omsorgskomiteen

Fra Nasjonalforeningen for folkehelsen

Innspill til behandling av Meld. St. 15 (2022 – 2023) Folkehelsemeldinga, Nasjonal strategi for utjamning av sosiale helseforskjellar

Nasjonalforeningen for folkehelsen har hatt store forventninger til folkehelsemeldingen, og vi er først og fremst glade for å se at regjeringen med meldingen har løftet fram utjevning av sosiale ulikheter som den viktigste prioriteringen på tvers av alle innsatsområdene i folkehelsemeldingen. At det tydelig påpekes at det er en klar sammenheng mellom samfunnskapede vilkår og folks potensial for god helse, er et viktig skritt i retningen av et samfunn med mindre sosial ulikhet i helse og bedre folkehelse. Videre er det svært positivt at regjeringen gjennom folkehelsemeldingen legger fram en ny og offensiv tobakksstrategi med visjon om et tobakksfritt samfunn og med konkrete og omfattende tiltak for å nå dette målet. Samtidig er det flere områder som må jobbes videre med i meldingen:

Bedre beskyttelse av barn og unges helse

Reguler markedsføring av usunn mat og drikke rettet mot barn og unge med forskrift

Nasjonalforeningen for folkehelsen savner flere offensive og konkrete grep for å beskytte barn og unges helse. Spesielt når det gjelder å stramme inn markedsføring av usunn mat og drikke rettet mot barn og unge mener vi regjeringen burde gått lenger, og foreslått regulering. Svakheter og manglene ved dagens ordning hvor matvarebransjen skal regulere seg selv (matvarebransjens faglige utvalg, MFU), beskrives godt i folkehelsemeldingen. Det gjelder blant annet en alt for lav aldersgrense for beskyttelse av barn på 13 år, at ordningen ikke har noen regler for emballasje, hylleplassering og sponing, at ordningen er lite kjent, at det ikke føres tilsyn eller finnes effektive sanksjonsmuligheter, og ikke minst utfordringene med at markedsføring rettet mot barn og unge skjer i stadig flere kanaler. Denne våren har for eksempel vist oss at markedsføring i sosiale medier er ekstra utfordrende. Her treffer markedsføringen både barn over og under 13 år, uten at foreldrene har mulighet til å beskytte barna sine mot reklamen. Kampanjer fra kjente influensere på TikTok får barn helt ned i 9-års alderen til å strømme til butikkene for å kjøpe sjokoladeboller og dyre sportsdrikker. Folkehelsemeldingen slår fast at barnekonvensjonen forplikter staten til å gi barn og unge de beste forutsetninger for god helse, og at regjeringen derfor vil vurdere ulike tiltak for å verne barn opp til 18 år bedre mot markedsføring av usunn mat og drikke. I ulike tiltak ligger to alternativ, regulering av markedsføring rettet mot barn og unge *eller* en styrking av MFU. Nasjonalforeningen for folkehelsen mener at over 10 år med et selvreguleringsystem som ikke virker har vist oss at det ikke er de som skal tjene penger på å selge usunn mat og drikke som kan beskytte barn og unge mot markedsføring av disse varene, men at staten må ta ansvar gjennom å regulere markedsføring rettet mot barn og unge under 18 år.

Fysisk aktivitet i skolen og gratis og sunn skolemat

Gitt regjeringens ambisjoner i Hurdalsplattformen om gradvis innføring av fysisk aktivitet i skolen og gratis og sunn skolemat, hadde vi forventet en plan for iverksetting av begge disse sentrale folkehelseiltakene i folkehelsemeldingen. Slik det beskrives i folkehelsemeldingen er skolen en arena som når alle barn uavhengig av sosial bakgrunn og at skolen derfor kan være med å bidra til at barn og unge får en oppvekst med tilstrekkelig fysisk aktivitet og til at de får minst ett sunt måltid om dagen. For innføringen av fysisk aktivitet vises det til en Stortingsmelding som er planlagt i 2024 om 5. - 10. trinn. I folkehelsemeldingen vises det til at "berre 40 prosent av 15-årige jenter og

halvparten av 15-årige gutar er aktive nok, og 15-årige gutar bruker 70 prosent av den vakne tida i ro. Nedgangen startar allereie i niårsalderen". Det betyr at selv om utfordringene med fysisk inaktivitet er størst på ungdomsskolen så må en ordning med daglig fysisk aktivitet i skolen omfatte hele grunnskolen, og ikke begrenses til 5. - 10.trinn. Og det er ingen grunn til å vente med den gradvise innføringen til etter 2024. Det finnes mange skoler og kommuner som allerede har startet, og med gode nasjonale føringer med mulighet for lokal frihet og tilpasning, er innføring av daglig fysisk aktivitet i skolen noe som burde stå på agendaen i denne folkehelsemeldingen.

For innføring av et gratis og sunt beskriver folkehelsemeldingen at det er behov for mer kunnskap. Det er riktig at vi trenger kunnskap om hvordan tiltak kan settes inn slik at de best treffer barn med ulik bakgrunn, men at det er bra for barn å få seg litt mat i magen for læring og helse gjennom skoledagen er udiskutabelt. Nasjonalforeningen for folkehelsen mener det er fullt mulig å starte en gradvis innføring av gratis skolemat, samtidig som man innhenter mer kunnskap om hvordan tiltaket best utformes for å nå alle barna. Det er allerede mye nyttig informasjon å finne i rapporten fra Nasjonalt senter for mat, helse og fysisk aktivitet om organisering av skolemåltidet, Folkehelseinstituttets kunnskapsoppsummering på internasjonal forskningslitteratur og Helsedirektoratets samfunnsøkonomiske analyse av innføring av skolemat i Norge. Det viktigste er at det gis noen nasjonale føringer som alle må følge, men at det finnes stort rom for lokale tilpasninger. Det trengs videre økonomisk støtte til oppstart for kommunene.

Legg kunnskap til grunn for sunne helsevalg

Pris påvirker hvilke varer vi kjøper. Det er dokumentert at politiske virkemidler for å påvirke priser på varer er effektive for å dreie forbruket mot sunne varer. Sunn skatteveksling innebærer å gjøre det sunne billigere og det usunne dyrere. Verdens helseorganisasjon har vurdert tiltak for å redusere sykdomsbyrden og bedre folkehelsen. Sunn skatteveksling blir trukket fram blant de aller mest kostnadseffektive tiltakene i arbeidet for å forebygge utvikling av ikke-smittsomme sykdommer.

Innfør avgift på sukkerholdig drikke

Nasjonalforeningen for folkehelsen mener at det bør gjeninnføres en treffsikker og differensiert sukkeravgift på alkoholfrie drikkevarer. Vi vet at et høyt inntak av sukker øker risiko for flere ikke-smittsomme sykdommer som Diabetes type-2, hjerte- og karsykdommer og en rekke krefttyper. Bare i fjor drakk hver nordmann 111 liter brus, hvor ca. halvparten var brus med sukker. En avgift på sukkerholdig alkoholfri drikke vil dulte forbrukerne over på de sukkerfrie og avgiftsfrie alternativene og dermed få stor betydning for folkehelsen. Brusprodusentene har gjort en god jobb med å utvikle sukkerfri brus til et fullgodt alternativ til den usunne sukkerbrusen. Den sukkerfrie brusen bør fortsatt være avgiftsfri. En litt dyrere sukkerbrus vil ikke føre til økt grensehandel. Det vil bare dytte forbrukeren over til å kjøpe den sukkerfrie brusen på en annen hylle i den samme butikken, fra den samme produsenten.

Innfør sunn skatteveksling

Nasjonalforeningen for folkehelsen er fornøyd med at regjeringen nå varsler at det skal settes ned en ekspertgruppe som skal se på sunn skatteveksling. En kombinasjon av avgift på usunn mat og subsidier på sunn mat vil ha stor effekt på folkehelsen. Over tid har den usunne maten blitt billigere, mens den sunne har en høyere pris. Dette er med på å gi nedgang i forbruk av blant annet frukt og grønnsaker. Vi trenger et helhetlig system som både er forutsigbart for næringslivet og som utgjør

et effektivt bidrag til god folkehelse. Det som mangler er en helhetlig utredning av hvordan slike avgifter kan innrettes i praksis for å nå målene. Ekspertgruppen må være partsuavhengig og nøytral.